

DESPRE CRONOLOGIA ATESTĂRILOR SUPINULUI¹

ADINA DRAGOMIRESCU

*Institutul de Lingvistic „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, București
Facultatea de Litere, Universitatea din București*

1. Introducere

Acest articol face parte dintr-o cercetare monografică mai amplă despre supinul românesc și sintetizează rezultatele studiului unui corpus bogat de texte de limbă veche (vezi lista surselor). Această cercetare este motivată de lipsa unui studiu diacronic despre supinul românesc, de informațiile bibliografice contradictorii atât despre originea supinului românesc (moștenit din latină sau creat în limba română), cât și despre apariția / atestarea în română a diverselor tipuri de supin. Ca metodă de lucru, vom urmări cronologia atestărilor supinului în corpusul cercetat, subliniind, în paralel, dacă informațiile din bibliografie sunt confirmate sau nu de cercetarea de corpus. Am inclus în bibliografie mai ales lucrările în care se face referire la supin din punct de vedere diacronic. Scopul mai adânc al acestui studiu – ca și al cercetării monografice în ansamblu – este acela de a readuce în discuție relația dintre supinul românesc și cel latinesc.

Urmând clasificarea din Brâncu (2007 [1967]: 168) și din Pan Dindelegan (1992, 2013), se disting trei tipuri de supin, în funcție de compatibilitățile de construcție cu termenii subordonați:

(a) **supinul nominal**, caracterizat prin faptul că acceptă determinanți, mai ales articolul definit (*f cutul, mersul*); argumentul intern sau extern este un genitiv, un posesiv sau un grup prepozițional cu *de*, echivalent cu genitivul (*f cutul sarmalelor, f cutul de sarmale*); acceptă modificarea prin adjectiv, inclusiv antepus: *simplul f cut de sarmale*;

(b) **supinul verbo-nominal (ambiguu categorial)**, caracterizat prin faptul că nu este însoțit de determinanți și nu se construiește cu subiect sau cu un complement direct;

(c) **supinul verbal**, care nu acceptă determinanți și se construiește cu acuzativul/cu un complement direct (rar și foarte limitat sintactic, cu subiect) sau dobândește, contextual, valoare predicativă.

2. Datele din corpus

2.1. Supinul nominal

Pentru supinul nominal, datele oferite de corpus sunt foarte clare: încă din primele texte românești, supinul nominal este bine reprezentat. În funcție de specificul textului, de vechime, de preferințele autorului, supinul nominal alternează, în proporții diferite, cu infinitivul nominal. Ceea ce este de reținut este că, în primele texte românești, atât supinul

¹ Acest articol a fost realizat în cadrul proiectului „Valorificarea identităților culturale în procesele globale”, cofinanțat de Uniunea Europeană și Guvernul României din Fondul Social European, prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007–2013, contractul de finanțare nr. POSDRU/89/1.5/S/59758.

nominal, cât și infinitivul nominal erau formații lexicale/procedee uzuale de formare a cuvintelor.

Fără să se poată face vreo generalizare legată de clasele de verbe care accept nominalizarea ca infinitiv sau nominalizarea ca supin (vezi și Pan Dindelegan 2011: 119), în textele din secolul al XVI-lea (ca, de altfel, în toată evoluția limbii române) se observă că infinitivul nominal este mai frecvent și mai diversificat lexical decât supinul nominal. În documentele originale, ambele forme sunt destul de frecvente, însă mult mai limitate lexical decât în celelalte texte.

În cele ce urmează, am reprodus câteva liste cu supin și cu infinitiv nominal din texte reprezentative pentru secolul al XVI-lea.

(a) Supin cu formă de masculin-neutru:

(1) *ieșitul, începutul, ustenitul, vânratul, aternutul, chematul, răsritul, apusul, crușutul, tiutul, adunratul, cuntinritul, alesul, urritul, răsdiutul, venritul, aplecatul, biruitul* (Psaltirea Hurmuzaki, 1491–1520)

(2) *împlutul, nscutul, îngrupatul, clitul, turburatul, auzitul, suitul, venitul, crescutul, tâmpinatul, deresul, datul, crescut, cerutul, cetitul, plânsul, cîitul, adunatul* (Coresi, *Tâlcul evangheliilor*, 1567–1568)

(3) *datul, vrsatul, prinsul, inutul, certatul, apusul, ascunsul* (Coresi, *Molitevnicele rumâne*, 1567–1568)

(4) *sfârșitul, dusul, întrebatul, tiutul, rrisul, venritul, descoperitul, inrutul* (Codicele voroneean, 1563–1583)

(5) *începutulu, înlesu, ascultatulu, apusu, lșatul, rșritulu, venitu, schimbatulu, turburatu, adurmitulu, dospitul, seceratul, tâmpinatu, adevritulu, ertatu, luatulu, clitul* (Coresi, *Carte cu învățături*, 1581)

(6) *ieșitul, venitul, sârșitul, începutul, uscatul, sfârșitul, inutul, lșutul, rșritul, apusul, strigatul, răs, vânatul, revrsatul, plânsul, vșutul, șmșnatul, suitul, nscutul, gemutul, țiatul, afumatul, strigatul, seceratul, clitul* (Palia de la Orștie, 1581–1582)

(7) *venitul, ieșitul, inutul, șutul* (Documente, 1521–1600).

(b) Supin / participiu cu formă de feminin (ambiguu ca interpretare; prezența acestor forme în textele din secolul al XVI-lea a fost semnalată de Diaconescu 1971: 152):

(8) *fșgduita* (Coresi, *Catehismul*, 1559–1560)

(9) *nșcut, fșgduita, neștiuta, rșrita, scrisa, zisa* (Coresi, *Tâlcul evangheliilor*, 1567–1568)

(10) *lșata* (Coresi, *Molitevnicele rumâne*, 1567–1568)

(11) *început, lșuita, fșgduita, nșcut* (Coresi, *Carte cu învățături*, 1581)

(12) *rșrita, lșuit, biruita* (Palia de la Orștie, 1581–1582)

(c) Infinitiv nominal:

(13) *scoaterea, plângeriei, chemarea, micurarea, suspinarea, teamere, înreare, putredirea, strigarea, lăuire, urzirea, scutire, arretarea, preceapere, cdeare, cererea, vreaarea, rrodirea, ponosluire, smerirea, împlerea, mutare, plângere, amistiurea, micurarea, suspinare, găcire, preceapere, creadere, pșșire, îngânare, clcare, înreare, aflarea, cumândare, aducere, clțire, giunghere, amistiure, puteare, chemare, cântare, schimbare, lunrecare, preveghere, gțire, dare, mâncare, rșșizare, plinire, preceapere, prilștirea, pustiinre, batere-joc, sprejănirea, vedeaarea, schimbarea, luminarea, lșudare, amistiurea, scoaterea, preceapere, mângâierea, spunrere, clcare, strigarea, plângere, micurarea, putredire, giudecare, cuntinrerea, giluire, cdearea, izbavire, ispșire, mânăire, facerea, cearerea, smiintire, întrarea, ieșirea, pșdarea, strșuire, edeaarea, scularea, tșmduire, mântuirea, durmitare,*

urdzirea, luminrarea, rr dicarea, inreare, îngr dire, înplotirea, amistuirea, c dere, str batere, strigare, l udarea (Psaltirea Hurmuzaki, 1491–1520)

(14) puteare, învierea, îngroparei, putredire, stricare, jungheare, vindecare, mântuirea, c deare, strigare, judecare, plângerea, vrearea, pîardere, c lcare, râvnirea, scularea, înviarea, izb vire, r bdare, n d jduire, ucidere, strângerea, inear, perire, bearea, scrâ nirea, vândecarea, l udarea, tâmpinarea, mântuire, tirea, strigare, izb virea, judecare, durearea, plângerea, inear, na terea, cunoa terea, sl virea, în plearea, descântarea, neavere, certare, cercetare, adunarea, r bdarea, edearea, l sarea, umbrire, punerea, slujirei, vindere, cump rare, fl mânzire, prevegheare, nemâncare, r stignire, zicerea (Coresi, Tâlcul evangheliilor, 1567–1568)

(15) împreunare, r sipirea, putearea, bun -vrearea, perirea, l sarea, scularea, a teptarea, l cuirea, perirea, ispovedire, inear, r dicarea, fugirea, izb vire, plotirea, mâncarea, bearea (Coresi, Molitevnîc rumânesc, 1567–1568)

(16) l sarea, dobândire, plângere, uciderea, învierea, dulce-d ruirea, aducerea, învierea, schimbare, giudecare, giudecarea, perire, giudecare, întrebare, cearere, ascultare, întrebarea, vedeare, cutedzare, îputare, iernare, lep dare, dos direa, cutedzare, tremeatere, bun -rrebdate, tremeaterea, rrebdate, schimbare, adaugerea, tremeatere, strigare, rr t cirea, spurerea, izb vire, spunrere, înviere, învierea, ascultarea, putredirii, sfîntire, cumândare, poticnirii, cerrcetarii, zidirea, vr jbirea, tremeatere, sleirii, murrquire, ispitirea, ivirea, s rutarea, tremeatere, pomenirea, p r sire, perirea, vedearea (Codicele vorone ean, 1563–1583)

(17) bun vestire, bun vrerea, suirea, împreunare, sf tuirea, ascultarea, învirei, ineriei, iubirea, mântuire, c irea, întoarcerea, în l area, t iare, p rearea, pohtire, s getarea, c irea, în l area, c deare, pîarderei, mântuire, dos dire, oc rarea, r pire, putearea, tire, meargerea, biruirei, r piri, înfrângere, în l area, frângerea, ispr virea, uciderea, ispr virea, r bdare, cucerire, ascultare, vindecare, îndulcire, îputare, pierzarei, sc deare, înotare, întoarcerea, îndulcire, c dearea, întoarcerea, înfrângerea, mâniare, de tingerea, mâhnirea, f g duirea, inear, venire, ispr virea, îndr znire, ispr virea, nemiluire, miluire, vrearea, întrebare, e irea-i, ispovedire, putearea, oc râr, ar tare, râvnire, ertare, r bdare, vindecare, ogodire, plângere, îputarea, dare, c utarea, ivirea, suspinare, beare, dreptare, p zirea, meargerea, lep dare, împreunare, rupere, r stignirea, râvnirea, facerea, p reare, gonire, pîarderea, ne inear, izb vire, mângâiare, sp lare, zidire, protivire, striinare, înviere, adurmire, descoperire, împreunare, l cuire, r stignire, venire, r bdarea, ertarea, vânzare, mângâiarea, pohtire, îndr znirea, îndr znire, r bdare, împreunare, iubire, g tirea, îndemnare, ascultarea, pl cearea, ar tare, vedearea, t ceare, r stignire, pip irea, cucerire, îndr znire, îngoparea, r bdare, ispr vire, pîardere, r sipire, slobozirea, treacerea, facerea, d ruire, îndr znire, pr dare, ucidere, îmblare, odihnire, ardere, afumare, scuipirea, sc derea, îndr znire, bun -sl vire, s rutarea, biruire (Coresi, Carte cu înv tur , 1581)

(18) tirea, desc lecare, tremeaterea, îputarea, judecare, udarea, mâncare, vederare, putearea, mâncare, zicere, zidirea, inear, orbire, strigare, perire, s getare, giunghearea, ardere, îngrupare, audzirea, auzirea, gr irea, na tereei, na terea, stricare, iertare, luptare, dureare, întrebarea, a teptarea, purtarea, plângere, plângerea, strigare, facerea, ardere, adunarea, iubire, vindecare, cre terea, dare, audzirea, unger (Palia de la Or tie, 1581–1582)

(19) tire, pierdere, peirea, puteare, lucrare, învierea, cearerea, plecare, ucidere (Documente, 1521–1600).

2.2. Supinul ambiguu (verbo-nominal)

Acest tip de supin este foarte rar atestat, comparativ cu supinul nominal, în primele texte române ti. În multe cazuri, numai absen a determinan ilor i a altor subordona i de tip nominal determin încaadrarea în categoria supinului ambiguu. Ipoteza pe care am propus-o în alte comunic ri i articole (Dragomirescu 2012a, b, c, d) este aceea c supinul verbo-nominal a

ap rut în interiorul limbii române, pornind de la supinul nominal, în contexte prepoziționale, în care prezența prepoziției, corelată cu absența modificatorilor, determină absența articolului și a altor determinanți. Această formă nominală lipsită de caracteristicile sintactice ale numelui este reinterpretată ca o formă ambiguă categorială și, ulterior, ca o formă verbală. Primele texte românești ilustrează tocmai acest stadiu de „gramatici paralele”, în care este foarte greu de decis valoarea nominală sau ambiguă a formelor.

2.2.1. În secolul al XVI-lea, supinul ambiguu (și greu de interpretat) este ilustrat mai frecvent de formule stereotipe, multe prin strate și în limba actuală și lexicalizate / împietrite ca atare: *în sv r it* (*Psaltirea Hurmuzaki*, 1491–1520), *di început* (*Glosele Bogdan*, 1520–1630), *de început, din început, f r început* (Coresi, *Tâlcul evangheliilor*, 1567–1568), *den începutu, în sfârșitu, pre în elesu* (Coresi, *Carte cu învățtură*, 1581), la care se adaugă cu mare frecvență denumirile punctelor cardinale *r s rit* și *apus*.

În afară de aceste situații discutabile, trei tipuri de supin sunt prezente în **secolul al XVI-lea**, toate cu o frecvență foarte mică.

(a) Supinul circumstanțial (dependent de un verb sau de un adjectiv), deși rar, este cel mai bine reprezentat dintre tipurile de supin ambiguu.

(20) *Cău scos sufletul meu de la moarte, ochii miei den lacrimi și picioarele mele den lunrecat* (*Psaltirea Hurmuzaki*, 1491–1520, 186), în paralel cu infinitivul cu aceeași valoare *Cău ai mântui<t> sufletul meu de la moarte, ochii miei de lacrimi și picioarele mele den lunrecare* (p. 134)

(21) *Popa s-lăse 4 molitve p n la lep dat* (Coresi, *Pravila*, 1560–1562, 226)

(22) *Iar ale p c to ilor suflete, dup ie it a a se și duc* (Coresi, *Tâlcul evangheliilor*, 1567–1568, 75)

(23) *Mai bine în besearcă cinci cuvinte a gr și cu în eles, și înveșe și alal și* (Coresi, *Molitevnicele rumânești*, 1567–1568, 189)

(24) *Încungiurar -mă ca leul gata spre vânat și ca puiul de leu ce lăcuia te în ascunsul și u* (Coresi, *Molitevnicele rumânești*, 1567–1568, 206)

(25) *Că învașă pre noi ca nu ne trebuiașă multu, și cu sârğuitu și cu paz și facem lucrulu lui Dumnezeu* (Coresi, *Carte cu învățtură*, 1581, 157)

Exemple speciale sunt (26) și (27), în care apare un circumstanțial de relație dependent de un adjectiv, precedat de prepoziția *pre*, respectiv *la*, ultima specializându-se ulterior pentru această funcție:

(26) *Iosif va crea te f t crescând și frumos pre c utat* (*Palia de la Orștie*, 1581–1582, 175).

(27) *cine era m iestru la cioplit, la esut și la cusut* (*Palia de la Orștie*, 1581–1582, 309).

(b) Supinul cu regent nominal este rar în textele din secolul al XVI-lea pe care le-am inclus în corpus (vezi și Stan 2001, în ELR, s.v. *supin*):

(28) *inutul Bârladul: 427 istov; 114 pre dup-înșe; 87 s raci; 129 neami și; 22 v ta și; 155 curteani; 9 oameni cu c r și de iertat* (*Documente*, Catastif, *Moldova, 20 februarie 1591, 170)

(29) *și dup ce ar fi trecând zilele de plâns* (*Palia de la Orștie*, 1581–1582, 176)

(30) *și f lu Aaron fr âni-t u ve minte sfinte de îmbr cat, pre slav și pre podoab* (*Palia de la Orștie*, 1581–1582, 270)

(31) *cum lu Aaron ve mânte de îmbr cat și -i fac* (*Palia de la Orștie*, 1581–1582, 270)

(32) *și b g ap într-înș de sp lat* (*Palia de la Orștie*, 1581–1582, 317).

În afar de aceste exemple clare, am înregistrat și două exemple în care valoarea nominală a supinului pare să fie dominantă (dat fiind posibilitatea de apariție, în același context, a unui substantiv prototipic), deși nu este exclusivă nici interpretarea ca supin verbo-nominal:

(33) *Cap al doile, de scump rat* (Coresi, *Catehismul*, 1559–1560, 103)

(34) *Aceasta zise, scuiți la p mântu, și f cu tin de scuițitu, și unse ochii orbului* (Coresi, *Carte cu învățur*, 1581, 165).

De altfel, Densusianu (1961: 152), consideră că, în secolul al XVI-lea, formele *ap de sp lat*, *ap de b ut* sunt exclusiv substantivale. Absența unor indicii morfologice și sintactice de tip nominal ne îndreptățește însă să considerăm aceste forme ca fiind ambigue categorial.

(c) **Supinul cu regent verb copulativ** este foarte rar atestat în secolul al XVI-lea. Atestările din (35)–(36), la care se adaugă numeroase atestări din secolul al XVII-lea, infirmă ideea exprimată de Frâncu (1997: 349), conform căreia supinul cu funcție de nume predicativ este o inovație care apare în a doua jumătate a secolului al XVII-lea și este foarte rar în texte.

(35) *Credin a iaste dentru auzit, iar auzitul iaste pren cuvântul lu Dumnezeu* (Coresi, *Tâlcul evangheliilor*, 1567–1568, 49)

(36) *c Domnul piarde-va acest ora, ce fu de râs această besead înaintea lor* (*Palia de la Orștie*, 1581–1582, 61).

(d) În afara acestor tipare clare, există, în corpusul cercetat pentru secolul al XVI-lea, și un context mai greu de interpretat, în care supinul cu *de* este dependent de verbul *a trebui*. Acest exemplu este special pentru că, în aceeași perioadă, verbul *a trebui* se construia, în toate textele cercetate, cu infinitiv:

(37) *și după aceea, rog domnivoastră amu aicea ni te cazaci tremi de vod de p zescu margeni<le>, ci le trebuie ti de b gat aicea, ci trimitemu un berbiru alu loru și o slugă a mea să cumpere ce le va trebui* – Scrisoare, *Craiova, [noiembrie 1599 – septembrie 1600] (*Documente*, 118).

Datele din corpus confirmă ideea din Frâncu (1997: 141, 2009: 132), conform căreia în perioada 1532–1640 supinul este extrem de rar folosit și infirmă observația lui Diaconescu (1971: 152), care susține că în secolele al XVI-lea – al XVIII-lea sunt atestate numai supine nominale (însoțite de articolul hotărât).

2.2.2. În secolul al XVII-lea, supinul ambiguu este atestat în general în aceleași tipare de construcție, neînregistrându-se noutăți semnificative până spre sfârșitul secolului. Ca frecvență, supinul circumstanțial este bine reprezentat în continuare, iar supinul cu regent nominal și cel cu regent verb copulativ sunt mai bine reprezentate decât în secolul al XVI-lea. Două texte din ultimul deceniu al secolului al XVII-lea marchează o diversificare a construcțiilor cu supin verbo-nominal: *Dicționarul* lui Corbea (analizat în detaliu de Pan Dindelegan 2011) și *Foletul novel*.

(a) În cele două texte menționate apare pentru prima dată în corpusul cercetat **supinul complement al unui adjectiv** (spre deosebire de supinul circumstanțial dependent de un adjectiv, care este atestat din secolul anterior – vezi (26), (27)):

- (38) *lesne de întâns*, *lesne de întângere* (Corbea, *Dictiones*, 1691–1697, 25)
 (39) *anevoie de hiert* (*hierb toare*) (Corbea, *Dictiones*, 1691–1697, 61)
 (40) *bun de dep rtat*, - (Corbea, *Dictiones*, 1691–1697, 188)
 (41) *mântuicios*, - , *lesne de mântuit* (Corbea, *Dictiones*, 1691–1697, 192)
 (42) *bun de tr it* (Corbea, *Dictiones*, 1691–1697, 211)
 (43) *f c tori de răs*, *a ez tori de râdere* (Corbea, *Dictiones*, 1691–1697, 217)
 (44) *bun de l cuit*, - (Corbea, *Dictiones*, 1691–1697, 226)
 (45) *d t tori de prisosât* (Corbea, *Dictiones*, 1691–1697, 280)
 (46) *dumnez i a sloveasnicei voroave f c toare de crezut* (Corbea, *Dictiones*, 1691–1697, 386)
 (47) *strâng tori de c lcat*, *-re, de c lcat* (Corbea, *Dictiones*, 1691–1697, 403)
 (48) *p mânt de câmp lucr cios*, *bun de lucrat* (Corbea, *Dictiones*, 1691–1697, 509)
 (49) *Vreama bun de v nat* (*Foletul novel*, 1693–1704, 111).

(b) În această perioadă, este atestat pentru prima dată în corpusul cercetat și **supinul dependent de un verb aspectual**:

- (50) *stau de hiertu* (Corbea, *Dictiones*, 1691–1697, 148)
 (51) *de g tat*, - , *de g tat de chivernisit* (Corbea, *Dictiones*, 1691–1697, 263)
 (52) *g tesc unele-altele de cl dit, de zidit* (Corbea, *Dictiones*, 1691–1697, 303).

(c) Găsim și o primă atestare – nu foarte convingătoare însă, din cauza contextului sintactic foarte limitat și a posibilității de substituție a supinului cu un substantiv – a **supinului dependent de un verb cu regim prepozițional**:

- (53) *dau în rupt* (Corbea, *Dictiones*, 1691–1697, 336).

2.2.3. Secolul al XVIII-lea aduce noutăți mai semnificative decât secolul precedent.

(a) **Supinul dependent de un verb cu regim prepozițional** – a cărei atestare în secolul precedent este discutabilă – apare în construcții mai clare și cu prepoziții diverse:

- (54) *i de i feriia mâna de s rutat*, *la picioare-i c dea i i s închina* (Cantemir, *Istoria ieroglifică*, 1705, 136)
 (55) *lucrul la s vâr it s-au adus* (Cantemir, *Istoria ieroglifică*, 1705, 193)
 (56) *ci îl lua în răs i în batjocur* (Antim, *Predici*, înc. sec. XVIII, 162)
 (57) *cât altul lucrurile la cap i la s vâr it ca acele a aduce n-ar fi putut* (Radu Greceanu, *Începutura istoriilor*, 1711, 14)
 (58) *numaidecât au început a s g ti de purces înainte, precum i s poruncise* (Radu Greceanu, *Începutura istoriilor*, 1711, 78)
 (59) *Am deschentat de orbanz (I), de adochiat, de scerpe, de dragoste* (*Diverse materie*, sec. XVIII, 79)
 (60) *iar tu m iei în răs* (*Via a lui Bertoldo*, înainte de 1774, 141)
 (61) *i cum i-au dzis „viermi, doamne”, au i t cut de str nutat* (Neculce, *Letopisea*, sec. XVIII, 113)
 (62) *Acesta îndemna pre Gligorie-vod tot la luat*, *i pre to boierii moldoveni îi s r ciè i-i dep rta de c tr mila domneasc* (Neculce, *Letopisea*, sec. XVIII, 349)
 (63) *L-au luat în răs i cu ironie zice* (Maior, *Procanon*, 1783, 67)
 (64) *i vr jma ilor lor îi face de răs i de batjocur* (Clain, *Propovedanie*, 1784, 82).

(b) O altă noutate este **supinul dependent de un adverb cu regim prepozițional**:

- (65) *altele, acmu, aproape de f tat, pântecele de mijloc în gios le tr gea* (Cantemir, *Istoria ieroglific*, 1705, 168)
- (66) *Deci, când va fi aproape de fiert, s -i pui pu intel miez de pâine* (Carte de bucate, sf. sec. XVII – înc. sec. XVIII, 101)
- (67) *când va fi aproape de fiert* (Carte de bucate, sf. sec. XVII – înc. sec. XVIII, 105, 106, 109, 110, 112, 114, 115, 125, 129, 131, 132, 133, 138, 140, 141, 142, 151)
- (68) *când va fi aproape de fript* (Carte de bucate, sf. sec. XVII – înc. sec. XVIII, 137)
- (69) *când vor fi aproape de fiert* (Carte de bucate, sf. sec. XVII – înc. sec. XVIII, 117)
- (70) *pre urm , aproape de turnat, pune pu intic zeam de l mâie* (Carte de bucate, sf. sec. XVII – înc. sec. XVIII, 127).

(c) Tot în secolul al XVIII-lea este atestat pentru prima dată în corpusul nostru și **supinul după verbe tranzitive, în construcții cu elipsa regentului nominal**, care au, foarte probabil, la origine prima dintre construcțiile cu supin verbo-nominal atestate, supinul cu regent nominal:

- (71) *Ciè adùch szarani de vendut? – it. Che portano li vilani da vendere?* (Manuscrisul de la Göttingen, sec. XVIII, 125)
- (72) *Nu intra nime la dânsul, f r cât numai ba -buluba , cându-i duce de mâncat* (Neculce, *Letopisea*, sec. XVIII, 253)
- (73) *C era un om r u, i nici de mâncat, nici de cheltuial nu le da* (Neculce, *Letopisea*, sec. XVIII, 300)
- (74) *Le dau di mâncat, iar la sfat sau în capul mesâi nu-i pun, nici îi amestec* (Neculce, *Letopisea*, sec. XVIII, 383).

(d) Supinul cu valoare adjectivală, având aceeași istorie cu cel discutat mai sus, apare pentru prima dată ca **apozitie**:

- (75) *Iar cei r i i cei nevrednici s se ru ineze i s înceap a lep da sim irea cea dobitoceasc i a fi oameni rumâni, adec de s vâr it, c mult iaste a fi n scut rumân* (Clain, *Scurt cunoștință*, 1796, 224).

(e) Tot cu valoare adjectivală apare și **supinul cu funcție de predicativ suplimentar**, în construcții cu elipsa verbului copulativ *a fi*:

- (76) *Atâtea albine câte vei socoti de ajuns pentru un roi* (Molnar, *Economia stupilor*, 1785, 118).

(f) O inovație importantă este apariția supinului în **tiparul de tematizare** a predicății (analizat în detaliu de Pan Dindelegan 2003); două dintre exemplele, (77) și (79), sunt extrase din texte traduse din italiană:

- (77) *Deci îl spânzur într-un buriu cu must de vedre 10 i-l las s stea pân în prim var , când s pritolesc vinurile, i atunci s sco i s cule ul, iar de b ut s s bea ca i alte vinuri noao* (Carte de bucate, sf. sec. XVII – înc. sec. XVIII, 160)
- (78) *i mai ales pe oamenii lui Constandin-vod i-au stins, m car c de omorât nu i-au omorât p nimeni* (Anonimul brâncovenesc, 1706–1717, 344)
- (79) *Apoi, v zând c vremea trece i, cât merge, sl be te i de spus tot nu-i spune, p zi vremea într-o zi, când era numai ea singur în cas , i începu a o întreba a a* (Filerot și Anthusa, sec. XVIII, 316).

Este de menționat și faptul că în această perioadă am înregistrat pentru prima dată supinul circumstanțial cu *la* cu valoare finală, care, așa cum am arătat în Dragomirescu (2011), este în distribuție complementară cu infinitivul cu valoare finală, productiv până în secolul al XVII-lea:

(80) *Că precum împărății cu alt feliu de haine când merg la vânat, cu alt fel când merg la îngropăciuni* (Antim, *Predici*, înc. sec. XVIII, 176).

2.2.4. În secolul al XIX-lea, pe lângă construcțiile deja menționate, continuă diversificarea tipurilor de supin.

(a) În această perioadă este atestată și **supinul cu regent construcție impersonal conținând un adverb** (*tough-construction*), în construcții cu (85)–(86) sau fără (81)–(84) avansuri ale complementelor supinului.

(81) *căci popia are multe năcăfale, e greu de purtat* (Creang, *Amintiri*, 1881, 37)

(82) *mai ales duminică la biserică, la horă, unde-i frumos de privit, și pe la scârdat, în Cierul Cucului, unde era bătăiea florilor și a fetelor* (Creang, *Amintiri*, 1881, 53)

(83) *cum e mai bine de tras la om în gazdă* (Creang, *Amintiri*, 1881, 77)

(84) *Mai greu de tîmduit decât bucele erau apucăturile și năvurile...* (Caragiale, *P. cat...*, 1892, 30)

(85) *și ea după mine pînă-n dreptul ocolului, pe unde-mi era iar greu de sîrit* (Creang, *Amintiri*, 1881, 52)

(86) *Planul era uor de în eles* (Caragiale, *Oficiile de Paște*, 1892, 14).

(c) O singură atestare are, în corpusul cercetat, **supinul cu valoare de imperativ**:

(87) *La culcat, bieșă, că trece noaptea; vouăce văpas, când aveți demâncare sub nas!* (Creang, *Amintiri*, 1881, 47).

(d) Tot o singură atestare are și „**supinul**” **adverbial**, care este, cu siguranță, mai vechi în limbă, însă nu a apărut până acum în corpusul cercetat:

(88) *Un copist avizat a se cultiva pe apucate* (Eminescu, *Sărmanul Dionis*, 1873, 35).

2.3. Supinul verbal

Primele atestări ale supinului verbal (cu un complement direct sau cu subiect) sunt de la sfârșitul secolului al XVII-lea. Primul text în care apare supinul cu un complement direct – și cel mai bogat în atestări – este dicționarul lui Corbea (din care am preluat mai jos numai exemplele din primele 200 de pagini; vezi Pană Dindelegan 2011). Un alt text foarte bogat în exemple de acest tip sunt *Amintirile* lui Ion Creangă, în care se observă o diversificare foarte importantă a tipurilor de regente. Așa cum se poate constata din lista de exemple de mai jos, supinul verbal este atestat mai întâi în contexte cu regent nominal sau în contexte circumstanțiale, apoi în contexte cu regent verb aspectual (în structuri adesea ambigue, în care nu este clar dacă obiectul direct este dependent de verbul aspectual sau de supin), în structuri cu control și în contexte cu regent verb cu regim prepozițional și, în fine, supinul dependent de verbe fără regim prepozițional, de adjective etc. Ca observație generală, diversificarea supinului verbal în funcție de tipul de regent respectiv, în linii mari, ordinea diversificării supinului verbo-nominal.

(a) Supin cu un complement direct:

- (89) *mescioar de num rat bani sau de socotit* (Corbea, *Dictiones*, 1691–1697, 3)
(90) *mescioar de socotit sau tabl de num rat bani* (Corbea, *Dictiones*, 1691–1697, 3)
(91) *me te ugire de zidit, de f cut ceva* (Corbea, *Dictiones*, 1691–1697, 52)
(92) *loc de f cut bani, loc de schimbat bani* (Corbea, *Dictiones*, 1691–1697, 53)
(93) *hier de încre eala p rului (de încre ât p_rul)* (Corbea, *Dictiones*, 1691–1697, 82)
(94) *vas de ânut ulei* (Corbea, *Dictiones*, 1691–1697, 87)
(95) *loc de ânut ceva* (Corbea, *Dictiones*, 1691–1697, 119)
(96) *stufuscat, m run â de a â at focul* (Corbea, *Dictiones*, 1691–1697, 136)
(97) *puteare spre f cut putân* (Corbea, *Dictiones*, 1691–1697, 175)
(98) *pan de cr pat, pan de despicat leamne* (Corbea, *Dictiones*, 1691–1697, 183)
(99) *când pentru f cut folosul de ob te cineva s ferice te* (Cantemir, *Istoria ieroglific*, 1805, 106)
(100) *i pân va ispr vi preotul de citit 12 evanghelii vor fi i pe a 12 înmod turi* (*Descânțece*, sec. XVII–XIX, 310)
(101) *Aceste cuvinte s zici când vei face nodurile le fie tecari nod vei înnodea s zici i ispr vind 12 evanghelii de cetit, vor fi i pre a 12 noduri* (*Descânțece*, sec. XVII–XIX, 311)
(102) *c le-au înv at toate de covâr it, încât i dascalii s minuna de precopsale ei* (Filerot i *Anthusa*, sec. XVIII, 213)
(103) *Nu ne s turam de domni de ar , nici de m ritat fetele dup peminteni* (Neculce, *Letopise ul*, sec. XVIII, 382)
(104) *i când era de f cut ceva treab , o cam r ream de pe-acas* (Creang , *Amintiri*, 1881, 63)
(105) *i m ascult el, i m ascult , i unde nu s-apuc de însemnat la gre ele cu ghiotura pe o drani* (Creang , *Amintiri*, 1881, 29)
(106) *De-amu pune i-v pe f cut privigheri de toat noaptea i parascovenii câte v place, m i b ie i* (Creang , *Amintiri*, 1881, 47)
(107) *încep a m da la scris, i la f cut cadelni a în biseri , i la inut isonul, de parc eram b iet* (Creang , *Amintiri*, 1881, 30)
(108) *Musteiosul Davidic de la F rca a, p n tip rea o m m lig , mântuia de spus pe de rost, r pede i f r gre , toat istoria Vechiului Testament* (Creang , *Amintiri*, 1881, 70)
(109) *Dup ce mântuim de b ut cana ceea, ni se aduce alta* (Creang , *Amintiri*, 1881, 78)
(110) *pândim când erau ceilal i du i de-acas i ne apuc m de f cut po te* (Creang , *Amintiri*, 1881, 79)
(111) *Dar când auzeam de leg nat copilul, nu tiu cum îmi venea* (Creang , *Amintiri*, 1881, 60)
(112) *Na! satur -te de f cut ag cu mine, cârpaciule!* (Creang , *Amintiri*, 1881, 85)
(113) *evi de f cut sucal* (Creang , *Amintiri*, 1881, 59)
(114) *i-mi aduc aminte c odat , la o clac de dezghiocat p pu oi, i-am scos M riuc i un oarec din sân* (Creang , *Amintiri*, 1881, 59)
(115) *D-apoi vara, în zilele de s rb toare, cu fetele pe câmpie, pe colnice i mai ales prin luncile i dumbr vile cele pline de mândre e, dup cules r chi ic de f cut g lbenele, sovârv de umplut flori, dumbravnic i sulcin de pus printre straie, cine umbla?* (Creang , *Amintiri*, 1881, 59)
(116) *chiar mai dinioarea l-am v zut umblând prin târg, cu cotul subsuoar , dup cump rat sumani, cum îi e negustoria, i trebuie s fie pe-aici undeva, ori în vro dughean , la b ut ad lma ul* (Creang , *Amintiri*, 1881, 56)
(117) *Toate ca toatele, dar la cusut i s r duit sumane i mai ales la roat , m întreceam cu fetele cele mari din tors* (Creang , *Amintiri*, 1881, 59)
(118) *mâne, poimâne avem s ne trezim ni te babalâci gubavi i oftigo i – numai buni de f cut popi, ie i i din Socola* (Creang , *Amintiri*, 1881, 92)

În exemplul (118), substantivul *popi* este interpretabil ca obiect direct numai dac verbul *a face* are valoare pasiv ; dac verbul *a face* are valoare activ , atunci *popi* este nume predicativ. În oricare dintre interpretări, se menține valoarea verbală a supinului *de făcut*.

(b) Supin cu subiect:

(119) loc *de cinat* *ase în*, scaun *de ezut* *ase oameni* (Corbea, *Dictiones*, 1691–1697, 232)

(120) loc *de alergat* *caii* (Corbea, *Dictiones*, 1691–1697, 234)

(121) locuri *de iernat* *o tile* (Corbea, *Dictiones*, 1691–1697, 237)

(122) *C nu s-amesteca nime, sîmble al i zlotă i de la curte, f r cîț numai boierii acie ce le era da i în sama lor, de era capete pe margene, i avè i vreme de vinit moșăcii, c era o ti pe hrani* (Neculce, *Letopisea* ul, sec. XVIII, 254)

3. Concluzii

Această cercetare de corpus confirmă faptul că supinul nominal era frecvent încă din primele texte românești, spre deosebire de supinul ambiguu, verbo-nominal, și de cel verbal, care au apărut și s-au diversificat treptat, începând din secolul al XVI-lea.

Supinul verbo-nominal s-a diversificat astfel:

- în secolul al XVI-lea: supinul circumstanțial (inclusiv cel dependent de un adjectiv), supinul cu regent nominal și supinul cu regent verb copulativ;
- în secolul al XVII-lea: supinul complement al unui adjectiv și supinul dependent de un verb aspectual;
- în secolul al XVIII-lea: supinul dependent de un verb cu regim prepozițional și de un adverb cu regim prepozițional, supinul în construcții cu elipsa regentului nominal, supinul-apoziție, supinul cu funcție de predicativ suplimentar și supinul în tiparul de tematizare a predicății;
- în secolul al XIX-lea: supinul dependent de o construcție impersonală conținând un adverb de tip *tough*, supinul cu valoare de imperativ și supinul adverbial (tipul *pe apucate*).

Supinul verbal este atestat de la sfârșitul secolului al XVII-lea, iar diversificarea tipurilor de regenți continuă până în secolul al XIX-lea. Contextele limitate numeric în care apare supinul verbal nu permit stabilirea unei cronologii clare a tiparelor.

Relevanța acestor observații pentru relația dintre supinul românesc și cel latinesc poate fi sintetizată astfel: supinul latinesc apare în două tipuri de construcții (*eo venatum* ‘mă duc să vânez’ și *facile dictu* ‘uor de spus’ – pentru o sinteză a informațiilor bibliografice, vezi Dragomirescu 2012d); corespondențele românești ale acestor construcții, supinul cu valoare finală și supinul complement al unui adjectiv, nu sunt atestate în primele texte românești, ci abia în secolul al XVIII-lea, respectiv al XVII-lea. Acest fapt constituie un argument important în favoarea lipsei de continuitate a supinului din latină și a celui din român.

CORPUS

Antim Ivireanul, *Predici*, ed. G. Trempel, București, Editura Academiei, 1962.

I. Budai-Deleanu, *iganiada*, ed. Florea Fugariu, București, Editura Minerva, 1981.

Dimitrie Cantemir, *Istoria Ieroglifică*, I, ed. P. Panaitescu, I. Verde, Editura pentru Literatură, București, 1965.

I. L. Caragiale, *Kir Ianulea. Nuvele și povestiri*, București, Editura Albatros, 1979.

Gheorghe Chivu, „Cei doi excessuri a amerii” – o „istoriol” romantic într-un calendar de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, *Limbă și literatură*, I-II, 2002, p. 84–98.

Codicele voroneean, ed. Mariana Costinescu, București, Editura Minerva, 1981.

- Teodor Corbea, *Dictiones latinae cum valachica interpretatione* [1691–1697], ed. Alin-Mihai Gherman, Volumul I: Studiu introductiv, note și text, Clusium, 2001.
- Coresi, *Tâlcul evengheliilor și Molitevnicele rumânești*, ed. Vladimir Drimba, București, Editura Academiei Române, 1998.
- Coresi, *Carte cu învârtur*, ed. de Sextil Pu cariu, Al. Procopovici, vol. I, Textul, București, Atelierele Grafice Socec & Co., 1914. (200 de pagini)
- Miron Costin, *Opere alese. Letopisea ul rii Moldovei. De neamul moldovenilor. Viaa a lumii*, ed. Liviu Onu, București, Editura tiin ific , 1967.
- Ion Creang , *Amințiri din copil rie. Povești. Povestiri*, București, Jurnalul Na ional, 2009.
- Cronicari munteni*, ed. Mihail Gregorian, I, *Stolnicul Constantin Cantacuzino, Anonimul Cantacuzinesc, Radu Popescu*, București, Editura pentru Literatur , 1961.
- Cronicari munteni*, ed. Mihail Gregorian, II, *Radu Greceanu, Anonimul Brâncovenesc*, București, Editura pentru Literatur , 1961.
- Documente și însemn ri române ti din secolul al XVI-lea*, Text stabilit și indice de Gheorghe Chivu, Magdalena Georgescu, Magdalena Ioni , Alexandru Mare și Alexandra Roman-Moraru, Introducere de Alexandru Mare , București, Editura Academiei, 1979.
- Dosoftei, *Psaltirea în versuri*, ed. N. A. Ursu, Iași, 1974.
- Mihail Eminescu, *Proz literar*, București, Editura pentru Literatur , 1964.
- Foietul novel. Calendariul lui Constantin Vod Brâncoveanu, 1693–1704*, ed. Emil Vârtosu, București, 1942.
- La storia di Filerot e Anthusa. Istoria lui Filerot și a Anthusei (ms. 1374 BAR – Bucarest)*, Edizione critica, introduzione e traduzione a cura di Angela Tarantino, Roma, Bagatto Libri, 1996.
- Lettres roumaines de la fin du XVIe siècle et du début du XVIIe siècle tirées des archives de Bistritza (Transylvanie) publiées par Alexandre Rosetti*, București, Atelierele grafice Socec & Co., Societate Anonim , 1926.
- Dinicu Golescu, *Scrieri*, ed. Mircea Anghelescu, București, Editura Minerva, 1990.
- A. Goia, *Monumenta linguae. Sicriul de aur*, edi ia a II-a ad ugită și îmbun t it , Cluj, Editura Napoca Star, 2008.
- Manuscrisul de la Ieud*, ed. Mirela Teodorescu și Ion Ghe ie, București, Editura Academiei, 1977.
- Ion Neculce, *Letopisea ul rii Moldovei și O sam de cuvinte*, ed. Iorgu Iordan, București, Editura de Stat pentru Literatur și Art , 1955.
- Palia de la Or tie*, 1581-1582, ed. Viorica Pamfil, București, Editura Academiei, 1968.
- O lume într-o carte de bucate, Manuscris din epoca brâncoveneasc*, ed. Ioana Constantinescu, Editura Funda iei Culturale Române, București, 1997.
- Giuseppe Piccillo, *Il ms. Romeno Asch di Göttingen (sec. XVIII), Travaux de linguistique et de litterature*, XXV, 1, Strasbourg, 1987, p. 118–126.
- Psaltirea Hurmuzaki*, I, ed. Ion Ghe ie și Mirela Teodorescu, București, Editura Academiei Române, 2005.
- coala Ardelean*, I, ed. Florea Fugariu, București, Editura Minerva, 1983.
- Gheorghe incai, *Îndreptare c tre aritmetic*, Blaj – 1785, ed. Corina Pipo și Ion Tudor, București, Editura Academiei Române, 2005.
- Carlo Tavigliani, *Alcuni manoscritti rumeni sconosciuti di missionari cattolici italiani in Moldava (sec. XVIII)*, în *Studi rumeni*, IV, 1929–1930, Roma, 1930, p. 41-104.
- Texte române ti din secolul al XVI-lea*, I. *Catehismul lui Coresi*, II. *Pravila lui Coresi*, III. *Fragmentul Teodorescu*, IV. *Glosele Bogdan*, V. *Prefe e și epiloguri*, Edi ii critice de Emanuela Buz , Gheorghe Chivu, Magdalena Georgescu, Ion Ghe ie, Alexandra Roman Moraru, Florentina Zgraon, coordonator Ion Ghe ie, București, Editura Academiei, 1982.
- Emanuela Timotin, 2010, „Descântececele manuscrite române ti (secolele al XVII-lea – al XIX-lea), edi ie critic , studii lingvistice și filologice, București, Editura Academiei Române.
- Varlaam, *Opere, R spunsul împotriva Catehismului Calvinesc*, ed. Mirela Teodorescu, București, Editura Minerva, 1984.
- Poe ii V c re ti, *Versuri alese*, ed. Elena Piru, București, Editura pentru Literatur , 1961.
- Via a lui Bertoldo. Un vechi manuscris românești*, ed. Galaction Verebceanu, Chi in u, Museum, 2002.

BIBLIOGRAFIE

- Brâncu, Gr., 2007 [1967], „O concordanță gramaticală româno-albaneză: modul supin”, *Limba și literatura*, XIII, p. 99-105, republicat în *Studii de istorie a limbii române*, București, Editura Academiei Române, p. 167-173.
- Densusianu, Ovid, 1961, *Istoria limbii române*, vol. II, *Secolul al XVI-lea*, București, Editura științifică.
- Diaconescu, Ion, 1971, „Supinul în limba română din secolele al XVI-lea, al XVII-lea și al XVIII-lea”, *Analele Universității din București. Limba și literatura română*, 1-2, p. 151-163.
- Dragomirescu, Adina, 2012a, „On the rise of the Latin supine. A parallel with the Romanian supine”, comunicare la Universitatea din Oxford, 10 mai 2012.
- Dragomirescu, Adina, 2012b, „How does a non-finite verbal form emerge? The Romanian Supine”, comunicare la Surrey Linguistic Circle, University of Surrey, 20 martie 2012.
- Dragomirescu, Adina, 2012c, „The Romanian supine from a diachronic and comparative perspective”, comunicare la seminarul *Formal Approaches to Romance linguistics*, University of Cambridge, 29 februarie 2012.
- Dragomirescu, Adina, 2012d, „Du latin au roumain. Une nouvelle hypothèse sur l'origine du supin en roumain”, *Revue de linguistique romane* (în curs de revizuire).
- Dragomirescu, Adina, 2011, „Vechimea și descrierea supinului cu *la*”, *Studii și cercetări lingvistice*, LXII, 2, 2011, p. 171-182.
- Frâncu, Constantin, 1997, „Morfologia”, în: Ion Gheție (coord.), *Istoria limbii române literare. Epoca veche (1532–1780)*, București, Editura Academiei Române, p. 113-145, 319-346.
- Frâncu, Constantin, 2009, *Gramatica limbii române vechi (1521–1780)*, Iași, Casa Editorială Demiurg.
- Pan Dindelegan, Gabriela, 1992, „Supinul”, în *Sintaxă și semantică. Clase de cuvinte și forme gramaticale cu dublă natură (adjectivul, adverbul, prepoziția, formele verbale nepersonale)*, București, Tipografia Universității din București, p. 128-136.
- Pan Dindelegan, G., 2003, „Un tipar sintactic de tematizare forte. *De v zut, am v zut destule*”, în *Elemente de gramatică. Dificultăți, controverse, noi interpretări*, București, Humanitas Educațional, p. 151-164.
- Pan Dindelegan, Gabriela, 2011, „Din istoria supinului românesc”, în: Rodica Zafiu, Camelia Ureanu, Helga Bogdan Oprea (eds), *Limba română – ipostaze ale variației lingvistice*, I, București, Editura Universității din București, p. 119-130.
- Pan Dindelegan, Gabriela, 2013, „The supine”, în: *The Grammar of Romanian*, Oxford, Oxford University Press (sub tipar).
- Stan, Camelia, 2001, „Supin”, în: Marius Sala (coord.), *Enciclopedia limbii române (ELR)*, București, Univers Enciclopedic.

ON THE CHRONOLOGY OF THE SUPINE PATTERNS

(Abstract)

This paper presents supine-related data extracted from a large corpus of old Romanian texts. The aim of the paper is to show that the nominal supine is attested since the earliest Romanian texts, while the verbal supine developed gradually, starting from the 16th century (the supine as an adjunct, the supine in the nominal phrase and the supine after a copula) and ending with the 19th century (the supine selected by non-prepositional verbs, the supine in the *tough*-construction, the supine with an imperative value, and the adverbial supine). All these data show that the Romanian verbal supine is not the direct descendant of the Latin supine, and that only the nominal supine was inherited from Latin.